

АЛЬТЕРНАТИВНЕ НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ КРАЇН ЗАХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОГО СВІТУ

У статті розглядаються школи західнослов'янських країн (Чехії, Польщі та Словаччини) з альтернативними методиками навчання, аналізуються їх особливості та значення.

Ключові слова: *альтернативне навчання, класно-урочна система освіти, саморозвиток, інноваційні підходи.*

В статье рассматриваются школы западнославянских стран (Чехии, Польши и Словакии) с альтернативными методиками обучения, анализируются их особенности и значение.

Ключевые слова: *альтернативное обучение, классно-урочная система образования, саморазвитие, инновационные подходы.*

The article deals with alternative teaching methods of Western Slavonic countries (Czech Republic, Poland and Slovakia), analyzes their features and value in these countries.

Key words: *alternative education, class-task system of education, self-development, innovative approaches.*

Постановка проблеми. Швидкі темпи науково-технічного прогресу створюють об'єктивні передумови для аналізу теоретичних основ і технологій системи масової освіти, яка утверджувалась упродовж усього періоду розвитку індустріальної цивілізації. Перехід до нової освітньої парадигми, який забезпечує повноцінний особистісно-інтелектуальний розвиток учнів, став одним із стратегічних напрямів модернізації освіти у країнах західнослов'янського світу.

Розвиток нових освітніх потреб у цих країнах пов'язаний саме з альтернативною освітою, що має вирішальне значення не тільки для формування нової моделі педагогічного простору, але й для становлення основ нової культури, побудованої на принципах демократії та гуманізму. Альтернативна освіта характеризується радикальним підходом, відмовою від формальних навчальних програм та стандартних методів навчання, наявністю індивідуальної мети, змісту та форми навчання й викладання.

Різноманітні концепції педагогічної альтернативи у країнах західнослов'янського світу розглядали такі вчені, як М. Зеліна, Е. Петляк, Х.Хрубішкова, Я. Пруха, К. Ридль, І. Свободова, Є. Урбановська, М. Фігель, З.Кветінський, Р. Лукашевич, В. Оконь, Б. Сліверський, Я. Корчак.

На початку 90-х років ХХ століття в Чеській республіці був проведений експеримент щодо впровадження альтернативної методики викладання та навчання у 53 загальноосвітніх школах. У дослідженні взяли участь 4500 учнів та 280 учителів державних шкіл Праги, Оломоуца, Острави та Брно. Дослідження передбачало впровадження у школах таких організаційних змін:

- право самостійно приймати рішення щодо необхідної кількості уроків та часу, відведеного на них, відповідно до індивідуальних потреб кожного учня;

- введення нових, нетрадиційних форм навчання, проведення нестандартних уроків;

- упровадження навчання в малих та великих групах, об'єднання паралельних класів під час викладання одного і того ж навчального предмета;

- використання ігор та ігрових моментів у навчальному процесі;

- надання кожному учневі права вибору предметів для вивчення із групи дисциплін певного курсу;

- упровадження дистанційного навчання [9, с.136].

Завдяки означеному дослідженню вдалося виявити позитивні моменти щодо впровадження альтернативної методики в традиційних школах:

- збільшення ступеня працездатності учнів;

- більш ефективне використання навчального часу;

- перетворення учня в активного суб'єкта освітнього процесу.

Проте у ході дослідження були виявлені і певні недоліки, зокрема те, що не всі вчителі здатні відійти від традиційної форми навчання та пристосуватися до нововведень у своїй роботі.

Варто відзначити, що використання інновацій та альтернативних методів навчання сприяють прогресу загальної системи шкільної освіти [2, с.56].

Традиційна класно-урочна система прийшла на зміну монастирському та церковному навчанню, для якого характерна усна передача знань. Творцем класно-урочної системи справедливо вважають Яна Амоса Коменського, який удосконалював і використовував її основні принципи у ході впровадження шкіл у Чехії та Польщі. У своїх численних дослідженнях він узагальнив основні особливості класно-урочної системи, яка і до сьогодні функціонує як форма організації навчально-виховного процесу в школах усього світу.

Ідеї Я. Коменського в другій половині ХІХ століття широко поширилися і у країнах західнослов'янського світу [1, с.77-79]. Важливою перевагою класно-урочної системи є чітка впорядкованість навчання і, що не менш важливо, можливість керування нею. Поділ на предмети дозволяв учителю спеціалізуватися лише на одній дисципліні, а не бути універсальним фахівцем.

Класно-урочна система враховувала потреби не лише слабких учнів, які не встигають за загальним темпом роботи, але й у сильних, природна цікавість яких згасає від занадто повільного і нудного викладання, та школярів, що мислять "по-іншому", в яких, приміром, домінує не вербальне, а образне (емоційне) або кінестетичне (через дію) сприйняття реальності.

Сучасне інформаційне суспільство потребує розвитку індивідуальності, а не стандартних навичок, і творче мислення ставить вище традиційних зразків

навчання. Утвердження нової педагогіки, інноваційних освітніх процесів та технологій здійснюється завдяки всебічному розвитку особистості, постійній активізації навчання учнів, орієнтації на загальнолюдські цінності, терпимості щодо інших людей, родинному благополуччю.

Учені-педагоги сучасності вже давно ведуть пошук нових альтернативних моделей шкільної освіти, що переглядають саму суть освітнього процесу, пропонуючи замість масово визнаних новий зміст навчання та утвердження нових цінностей [7, с.33].

Важливим елементом альтернативної методики є дослідницька діяльність педагогів. У традиційній школі педагоги, як правило, керуються уже розробленими концепціями та навчальними програмами. Адаптуючи їх до своєї професійної діяльності, вчителі за необхідності іноді їх змінюють, знаходять для себе більш ефективні способи викладання, накопичуючи з роками педагогічний досвід. Спосіб функціонування традиційної школи не припускає розгорнутих досліджень, а тому дотримання конкретним учителем дослідницької позиції щодо предметного матеріалу, його специфічних особливостей чи форми викладання є лише особистою ініціативою самого вчителя. Принципово протилежна позиція складається в умовах альтернативної школи, що розуміється нами як школа, яка пропонує нову освітню модель та процес впровадження різноманітних інновацій в освітню практику.

Зважаючи на актуальність інноваційних освітніх процесів, порівняємо традиційне й інноваційне навчання (табл. 1) стандартних та альтернативних шкіл Чехії ("Нова школа", "Здорова школа" у Празі); Польщі (Вроцлавська школа майбутнього, Авторська школа саморозвитку ASSA у Вроцлаві); Словаччини ("Відкрита школа", Татранська альтернативна школа).

Таблиця 1

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТРАДИЦІЙНОГО ТА ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

<i>Критерії</i>	<i>Особливості технологій навчання</i>	
	<i>традиційні</i>	<i>альтернативні</i>
<i>Місце і роль учителя в навчальному процесі</i>	суб'єкт, який визначає всі аспекти процесу навчання	суб'єкт, який ініціює процес навчання і сприяє перетворенню учнів в активних суб'єктів навчального процесу
<i>Місце і роль учнів у навчальному процесі</i>	сприйняття, засвоєння і відтворення інформації, яку надає викладач	активне засвоєння і генерування знань, отриманих із різноманітних джерел
<i>Тип інформаційної комунікації</i>	керована вчителем інформація	багатоканальна система, що генерує інформацію між учителем і учнями, забезпечуючи інформаційну взаємодію між ними
<i>Методи управління процесом навчання</i>	тоталітарні, авторитарні	демократичні

<i>Рівень творчості</i>	творчість притаманна лише вчителю, учням пропонується вже готова інформація	діяльність як учителя, так і учнів має яскраво виражений творчий характер
<i>Проблемність процесу навчання</i>	наявний лише опис проблемних ситуацій	навчання відбувається в умовах проблемних ситуацій, що сприяє формуванню вмінь їх виокремлення й розв'язання
<i>Рівень контролю за процесом навчання</i>	формальні, неіндивідуалізовані форми контролю	гнучкі індивідуалізовані форми контролю; навчання учнів самоконтролю та рефлексії
<i>Результат навчання</i>	сукупність знань	сукупність знань, практичних умінь і навичок, здатність до їх творчого використання у професійній діяльності

Зважаючи на викладене вище, варто зазначити, що інноваційні технології відрізняються від традиційних перш за все місцем і роллю основних учасників навчального процесу – вчителя та учнів, їх взаємовідносинами, характером і змістом освітньої діяльності. Крім того, якщо в традиційному навчанні яскраво виражена підсистема «суб'єкт-об'єкт», де роль суб'єкта належить тільки вчителю, який визначає зміст, методи навчання та стиль взаємовідносин, то в альтернативному жорсткий розподіл ролей між учителем та учнем відсутній: учень перетворюється на суб'єкт навчання, залучається до активного спілкування з учителем, застосовуючи при цьому набуті на практиці знання. У цьому зв'язку спрямованість на суб'єкт-суб'єктну діалогічну взаємодію закономірно призводить до необхідності реалізувати навчально-виховний процес через гармонійне поєднання не лише традиційних, а й інноваційних форм [9, с.131-132].

Отже, альтернативні методики навчання присутні на всіх рівнях середньої освіти, зокрема й у молодшій школі, де методика викладання та засвоєння особливо важлива. Щодо середньої та старшої ланок, то тут найчастіше представлені альтернативні навчальні програми з ухилом на професійне спрямування. Крім того, досить перспективними є моделі експериментального навчального середовища, спрямовані на інтереси й потреби учнів та застосування певних методик (Вальдорфські школи, школи М.Монтессорі, Школи без класів, Відкриті школи тощо). Серед найрізноманітніших типів альтернативних навчальних пропозицій найефективнішими є методики освітнього вибору, що пропонуються учням, учителям, батькам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Д'юї Д. Демократія та освіта / Д. Д'юї. – Львів : Літопис, 2003. – 294с.

2. Кравець В. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття / В. Кравець. – Тернопіль, 1996. – 350 с.
3. Figiel M. Szkoły autorskie w Polsce. Realizacje edukacyjnych utopii / M.Figiel. – Krakow, 2001. – 304 s.
4. Hrubiskova H. Rozvoj alternativneho skolstva v SR / H. Hrubiskova. – Bratislava, 1998. - 86 s.
5. Jalmuzny T. Szkolnictwo niepubliczne w Polsce i w Europie w XX wieku / T. Jalmuzny, W. Lezanska. – Lodz, 2002. – 368 s.
6. Korczak J. Jak kochac dziecko? / J. Korczak. – Warszawa : Wydawnictwo Jacek Santorski, 1998. – 256 s.
7. Kwiecinski Z. Szkoła alternatywna. O uspoleczeniu szkoły. Glos w dyskusji «Przegląd Oswiatowy» / Z. Kwiecinski. – Krakow, 1990. № 4. – 64 s.
8. Manelski D. Model struktury sytuacji dla samorozwoju ASSA / D.Manelski. – 1993. – 280 s.
9. Petlak E. Inovacia vychovno-vzdelavacieho procesu / E. Petlak // Slovenska pedagogika.– 1999. – № 2. – 190 s.
10. Petlak E. Alternativni školy a inovace ve vzdelavani / E. Petlak. – 3 vydani. – Praha, 2012. – 192 s.

Дата надходження до редакції: 03.03.2013 р.